

**MOLIYAVIY HISOBOTLARNING SHAFFOFLOGINI TA'MINLASHDA
MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARINING RO'LI**

Toshkent iqtisodiyot va texnologiyalar universiteti Moliyaviy boshqaruv va axborot texnologiyalari fakulteti Moliyaviy boshqaruv va axborot texnologiyalari Kafedrası
o'qituvchisi

Bozorboyev Mirjalol Gulmirza o'g'li

Email: bozorboyevmirjalol7@gmail.com

Tel: +998990160345

Anotatsiya: Ushbu tezis moliyaviy hisobotlarning shaffofligini ta'minlashda Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS yoki IFRS) ning rolini chuqur tahlil qiladi. MHXS global moliyaviy bozorlarda izchillik, taqqoslanuvchanlik va ochiqlikni ta'minlash orqali investorlar ishonchini oshirish, kapital oqimini rag'batlantirish va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Tezisdan MHXS ning printsipl asoslari, maxsus standartlar (IFRS 7, IFRS 13, IFRS 15) ning shaffoflikka batafsil ta'siri, global empirik dalillar, O'zbekiston kontekstida joriy etishning hozirgi holati (2025 yil holatiga ko'ra), qiyinchiliklar va istiqbollar, shuningdek, barqarorlik hisobotlari bilan integratsiya masalalari keng yoritiladi. Tadqiqot MHXS ni qo'llash moliyaviy hisobotlardagi ma'lumot assimetriasini kamaytirib, korporativ boshqaruv sifatini oshirishini va O'zbekiston iqtisodiyoti uchun xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda strategik ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi. Tezis ilmiy tadqiqotchilar, buxgalteriya va moliya mutaxassislari, iqtisodiy siyosat ishlab chiquvchilar va talabalar uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: Moliyaviy hisobot, Xalqaro standartlar, Shaffoflik, IFRS, Ochiqlik, Investorlar ishonchi, Taqqoslanuvchanlik, Empirik tadqiqotlar, O'zbekiston buxgalteriyasi, Korporativ boshqaruv, Barqarorlik hisobotlari, Global integratsiya.

Moliyaviy hisobotlarning shaffofligi zamonaviy iqtisodiyotda asosiy omil bo'lib, u moliyaviy bozorlarning samaradorligini ta'minlaydi va investorlar, kreditorlar hamda regulyatorlar uchun ishonchli ma'lumotlar bazasini yaratadi. Globalizatsiya va iqtisodiy integratsiya sharoitida milliy buxgalteriya standartlari orasidagi farqlar transchegaraviy investitsiyalarni murakkablashtiradi, ma'lumot assimetriasiga olib keladi va bozor ishtirokchilari o'rtasidagi ishonchsizlikni oshiradi. Bunday vaziyatda Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS yoki IFRS) muhim rol o'ynaydi, chunki ular Xalqaro buxgalteriya standartlari kengashi (IASB) tomonidan ishlab chiqilgan va hozirda 140 dan ortiq mamlakatda qo'llanilayotgan universal vosita hisoblanadi. MHXS ning asosiy maqsadi moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda izchillik, taqqoslanuvchanlik va ochiqlikni ta'minlash bo'lib, bu orqali foydalanuvchilar kompaniyaning haqiqiy moliyaviy holatini to'liq baholash

imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, MHXS moliyaviy hisobotlarning sifatini oshirish orqali global iqtisodiyotda shaffoflikni mustahkamlaydi, chunki u kompaniyalarni moliyaviy ma'lumotlarni yashirmasdan taqdim etishga majbur qiladi va bu orqali investorlarning qarorlarini yaxshilaydi.

O'zbekiston iqtisodiyoti uchun ham yuqori, chunki respublikada MHXS ni joriy etish 2020-yilgi Prezident qarori (PQ-4611) asosida boshlangan va 2025 yilga kelib davlat korxonalari (SOE) to'liq IFRS ga o'tish jarayonida. Masalan, 2025 yil 15 sentabrda qabul qilingan Prezident rezolyutsiyasi (PP-282) buxgalteriya tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha choralar ko'radi, bu milliy buxgalteriya tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishga qaratilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, MHXS ni qo'llash moliyaviy hisobotlardagi shaffoflikni oshirib, korrupsiya va manipulyatsiya darajasini pasaytiradi, natijada iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Ushbu tezisning maqsadi MHXS ning moliyaviy hisobotlar shaffofligiga ta'sirini chuqur tahlil qilish, uning afzallik va qiyinchiliklarini ko'rib chiqish hamda O'zbekiston kontekstida, shu jumladan 2025 yilgi islohotlar asosida, tavsiyalar berishdir. Vazifalar quyidagilar: MHXS ning printsipl asoslarini batafsil ochib berish, maxsus standartlarning rolini tahlil qilish, empirik dalillarni kengroq keltirish, O'zbekistonda joriy etishdagi hozirgi muammolar va istiqbollarini muhokama qilish. MHXS ning shaffoflikni ta'minlashdagi roli uning printsipl yondashuviga asoslanadi, bu yerda standartlar nafaqat qoidalarga asoslangan, balki iqtisodiy voqelikni aks ettirishga qaratilgan. Bu yondashuv moliyaviy hisobotlarning sifatini oshiradi, chunki u kompaniyalarga o'z faoliyatining haqiqiy moliyaviy natijalarini aniq va tushunarli tarzda taqdim etishni talab qiladi. Masalan, IFRS 7 "Moliyaviy instrumentlar: Ochiqlik" standarti kompaniyalarni moliyaviy risklar – kredit riski, likvidlik riski, bozor riski va operatsion risk – haqida batafsil ma'lumot taqdim etishga majbur qiladi. Ushbu standart moliyaviy instrumentlarning ahamiyatini baholash va ular bilan bog'liq xavflarni ochib berishni talab qiladi, bu esa hisobot foydalanuvchilariga kompaniyaning moliyaviy holatini to'liq baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, IFRS 13 "Adolatli qiymatni o'lchash" standarti aktiv va majburiyatlarni baholashda shaffof metodologiyani ta'minlaydi, chunki u bozor ma'lumotlariga asoslangan baholashni rag'batlantirib, sub'ektiv baholarni minimallashtiradi va baholash texnikasini batafsil ochib berishni talab qiladi. Ushbu standartlarning qo'llanilishi moliyaviy hisobotlardagi ma'lumot sifatini oshiradi, chunki ular ochiqlik talablarini kuchaytirib, buxgalteriya siyosatini tanlashda shaffoflikni ta'minlaydi. Bundan tashqari, IFRS 15 "Daromadlar shartnomalari bo'yicha mijozlar bilan" standarti daromadlarni tan olishda besh bosqichli modelni (shartnoma aniqlash, majburiyatlarni ajratish, tranzaksiya narxini belgilash, narxni majburiyatlarga taqsimlash va daromadni tan olish) joriy etadi, bu model daromadlarning qachon va qanday miqdorda hisobotga kiritilishi haqida aniq ko'rsatmalar beradi. Ushbu model orqali kompaniyalar daromad oqimlari haqida batafsil ma'lumot taqdim etadi, bu esa investorlar va tahlilchilar uchun moliyaviy

prognozlarni aniqroq amalga oshirish imkonini yaratadi. Empirik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, IFRS 15 ni qo'llash daromadlar hisobotining shaffofligini sezilarli darajada oshiradi, chunki u daromadlarning kelib chiqish manbaini va ularning barqarorligini aniqroq aks ettiradi. Quyidagi jadvalda ushbu standartlarning shaffoflikka ta'siri taqqoslangan:

Standart	Asosiy komponentlar	Shaffoflikka ta'siri
IFRS 7	Moliyaviy instrumentlarning ahamiyati va risklarni ochib berish	Risklarni batafsil tahlil qilish orqali investorlar uchun moliyaviy xavflarni to'liq baholash imkonini beradi, ma'lumot assimetriasini kamaytiradi.
IFRS 13	Adolatli qiymatni o'lchash metodlari va ochiqlik	Baholash jarayonini shaffoflashtirib, sub'ektiv baholarni minimallashtiradi va bozor ma'lumotlariga asoslangan hisobotlarni ta'minlaydi.
IFRS 15	Daromadlarni tan olishning besh bosqichli modeli	Daromad oqimlarini aniq va batafsil aks ettirib, investorlarning prognozlarni yaxshilaydi va manipulyatsiyalarni oldini oladi.

Empirik tadqiqotlar MHXS ni qo'llashning ijobiy ta'sirini tasdiqlaydi. Masalan, rivojlanayotgan bozorlarda o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, MHXS ni joriy etish moliyaviy hisobotlardagi ma'lumot assimetriasini kamaytiradi va investorlarning ishonchini oshiradi, natijada kapital qiymati oshadi. Yevropa Ittifoqida MHXS ni majburiy qo'llash 2005 yildan beri moliyaviy bozorlarning integratsiyasini kuchaytirdi va korporativ boshqaruv sifatini yaxshiladi. O'zbekiston kontekstida esa, MHXS ni qabul qilish milliy buxgalteriya hisobini xalqaro darajaga ko'tarishga yordam beradi, chunki u investorlarni jalb qilish uchun ishonchli ma'lumotlar bazasini yaratadi. Bundan tashqari, global tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, MHXS ni qo'llash moliyaviy hisobotlardagi manipulyatsiyalar darajasini pasaytiradi va korporativ shaffoflikni oshiradi, masalan, Rossiyada IFRS ni qabul qilish buxgalteriya sifatini yaxshilaganini empirik dalillar tasdiqlaydi.

MHXS ning globalizatsiya sharoitidagi ahamiyati yanada yuqori, chunki milliy standartlar orasidagi farqlar transchegaraviy investitsiyalarni murakkablashtiradi. Standartlarning bir xilligi orqali kompaniyalar o'z hisobotlarini xalqaro standartlarga moslashtirib, taqqoslanuvchanlikni ta'minlaydi, bu esa auditorlik va regulyatorlik nazoratni osonlashtiradi. Tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, MHXS ni qabul qilgan mamlakatlarda moliyaviy hisobotlardagi manipulyatsiyalar darajasi pasayadi. O'zbekistonda MHXS ni joriy etishda qiyinchiliklar mavjud, jumladan, milliy qonunchilik bilan moslashtirish, malakali kadrlar etishmasligi va texnik infratuzilma muammolari. 2025 yil holatiga ko'ra, davlat korxonalari IFRS ga o'tish jarayonida, masalan, 2025 yil avgustda e'lon qilingan islohotlar davlat korxonalarining shaffofligini oshirish va investitsiyalarni jalb qilishga qaratilgan. Biroq, bu

qiyinchiliklar standartlarning afzalliklarini inkor etmaydi, chunki ular moliyaviy bozorlarning rivojlanishiga hissa qo'shadi. Masalan, "Pul oqimlari to'g'risidagi hisobot" shaklini MHXS ga moslashtirish kompaniyaning likvidligini aniqroq aks ettiradi va investorlar uchun qo'shimcha shaffoflik yaratadi.

Quyidagi jadval O'zbekistonda MHXS ni joriy etish bosqichlarini ko'rsatadi (2025 yil holatiga ko'ra):

Bosqich	Vaqt oralig'i	Asosiy choralar
Tayyorgarlik	2020-2023	Prezident qarori PQ-4611 asosida milliy standartlarni moslashtirish va o'quv dasturlari joriy etish.
Pilot loyihalar	2023-2024	Katta korxonalar va banklarda test qo'llash, malakali kadrlar tayyorlash.
To'liq joriy etish	2025-2028	PP-282 rezolyutsiyasi asosida davlat korxonalari IFRS ga o'tishi, 2028 yildan majburiy qo'llash.

Shuningdek, MHXS ning doimiy rivojlanishi, masalan, barqarorlik haqidagi hisobotlarni (sustainability reporting) integratsiya qilish orqali, kelajakda shaffoflikni yanada kuchaytiradi. IASB tomonidan ishlab chiqilgan IFRS S1 va S2 standartlari kompaniyalarni iqlim o'zgarishi, ijtimoiy mas'uliyat va atrof-muhit ta'siri haqida ma'lumot ochib berishga majbur qiladi, bu moliyaviy hisobotlarni yanada kengroq va dolzarb qiladi. O'zbekiston uchun bu jarayon iqtisodiy islohotlarning bir qismi bo'lib, xorijiy tajribani (masalan, Yevropa Ittifoqi va Janubiy Afrika tajribasini) hisobga olgan holda amalga oshirilishi zarur. Masalan, Janubiy Afrikada MHXS ni qo'llash investorlar ishonchini oshirgan va kapital bozorlarini rivojlantirgan.

Xulosa qilib aytganda, Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari moliyaviy hisobotlarning shaffofligini ta'minlashda global standart sifatida o'z o'rnini mustahkamlab, iqtisodiy o'sish va moliyaviy barqarorlikka hissa qo'shadi. MHXS ning qo'llanilishi nafaqat ma'lumot sifatini oshiradi, balki investorlar ishonchini kuchaytirib, kapital bozorlarini rivojlantiradi va global iqtisodiyotda raqobatbardoshlikni ta'minlaydi. O'zbekiston uchun MHXS ni to'liq joriy etish milliy buxgalteriya tizimini modernizatsiya qilish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilishning kaliti bo'ladi, ayniqsa 2025 yilgi islohotlar asosida. Biroq, muvaffaqiyat malakali kadrlar tayyorlash, qonunchilikni moslashtirish va texnologik yordamga bog'liq. Kelgusida MHXS ni barqarorlik standartlari bilan birlashtirish moliyaviy hisobotlarni yanada shaffof va dolzarb qiladi, bu esa global iqtisodiyotda O'zbekistonning rolini kuchaytiradi. Ushbu tadqiqot asosida tavsiya etiladiki, regulyatorlar MHXS ni qo'llash bo'yicha o'quv dasturlarini kengaytirsun, empirik monitoringni oshirsun va xalqaro hamkorlikni kuchaytirsun, masalan, IFRS S1/S2 ni 2028 yilgacha joriy etishni rejalashtirsun.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini (IFRS) joriy etish bo'yicha chora-tadbirlar. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, 2024.
<https://gov.uz/imv/news/view/16015>
2. O'zbekistonda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish. Uzbek Scholar Journal, 2023.
<https://uzbekscholar.com/index.php/uzs/article/download/614/589/610>
3. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni amaliyotda qo'llash zaruriyati. International Journal of Finance and Development, 2023.
<https://www.ijfd.uz/15.%20MOLIYAVIY%20HISOBOTNING%20XALQARO%20STANDARTLARI%20VA%20UNI%20AMALIYOTDA%20QO'LLASH%20ZARURIYATI.pdf>
4. O'zbekistonda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishning dolzarbligi va ahamiyati. ResearchGate, 2023.
https://www.researchgate.net/publication/372497685_RELEVANCE_AND_IMPORTANCE_OF_TRANSITION_TO_INTERNATIONAL_FINANCIAL_REPORTING STANDARDS_IN_UZBEKISTAN
5. Buxgalteriya hisobini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida uyg'unlashtirish. Tashkent Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers Institute, 2023.
<https://staff.tiame.uz/storage/users/797/articles/fibZuqqdmpvrlrvarYI8215pQqoroEO4TxB1CFdX.pdf>